

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४६५२

Title नारदीयपुराणे कोकिलाव्रतोद्यापनम्

Author *

Extent ११ पत्राणि Age सं. १८०६

Subject पुराण भाष्यन्यादि

काकिलावृत्तेद्यापनं नारदीयपुराणे
षट्पथ

व्रतार्द्धोक्त

त्रि। शिवशंकरत्रि। जयशंकरस्येदम्बो व्रिताव्रतम्।

श्रीगणेशायनमः॥ अथ बौद्धिनात्र तं अथापरमावाहाधिमासेगुर्जराचारप्रा
 संकोवि लात्रतं युधिष्ठिर उवाच॥ स्वचर्त्तासहसंयोगः स्नेहसौजायमेव च॥
 नवेद्यथाकुलस्त्रीणां तद्रूपं ब्रह्मिदेशव॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ यमुनायास्तटे रंभ्ये
 मधुरानगरी शुभा॥ तस्यां शत्रुघ्ननामान्द्राज्ञा राघवनंदनः॥ तस्य जार्था की
 र्तिमालानाम्नासीत्प्रथितानुवि॥ प्रणम्य नगवान्ष्टुष्टो वसिष्ठो मुनिसत्त
 मः॥ कीर्तिमालोवाच॥ वदमेत्वं मुनिश्रेष्ठ सौजायप्रसिद्धं व्रतं॥ पूज्यः कथं
 वन्नगवान्शिवः केन व्रतेन च॥ वसिष्ठ उवाच॥ यदिष्टं सुसिमेत्वं हि व्रतं
 नामुत्तमं व्रतं॥ तारुणं सर्वपापानां दूषयामि निबोधत तत्॥ दह प्रजापतेय

॥११॥

ते पुनरदेवाः समागताः । स पयस्य तथा सर्वे विद्याधरगणास्तथा । ब्रह्मा
 विष्णुश्च वायुश्च देवराजस्तथैव च । वरुणोऽग्निर्ग्रहाः सर्वे ये चान्ये च दिवौ
 वृक्षः । वसिष्ठो वासिष्ठो गार्ग्यो विश्वामित्रो महानृषिः । एते चान्ये च स
 पयः सर्वे यज्ञार्थमागताः । अपश्यन्तारदस्तत्र संति वेनागता इति । इत्ये
 लविना सम्यक् दृष्ट्वा सर्वान् समागतान् । शिखां संस्पृश्य पालिज्यां न नर्त्तन्
 लहप्रियः । स्नात्वा ब्रह्मलम्बं च ततः द्वैला समाययौ । सर्वान् नानाशनं स्थानं
 द्वैलास शिखरं मुनीन् । तत्र दृष्ट्वा समासीनं गौरी सहितशंकरं । कृतांजलिपु
 रोक्तृत्वा प्रलिपत्यमुनिः स्थितः । ईश्वरस्तमुवाचा यनिः स्वसं तमनेव धा । दि

मागमनद्वयं ते मदीयं सदनं प्रति । श्वासोच्छ्वासेन संयुक्तः स्तब्धे ब्रह्मिणि
 नमः । ईश्वरस्य वचः श्रुत्वा शिरसां संस्पृश्य पाणिना । दुःखयुक्त इवोवाच
 नारदः कलहप्रियः । नारद उवाच ॥ यन्निमित्तं महादेव मर्त्यलोका समाग-
 तः । त्वदंति क्रंदुःखयुक्तः स्तब्ध एव स गत्यते ॥ इत्थं यत्नमहं द्रष्टुमद्यदेवास-
 मागतः । तत्र यत्ने स्थिताः सर्वे दक्ष जामातरप्रभो । द्रष्टा स्त्वं वनते न मध्ये द्रष्ट-
 स्मिन्नु वने श्वरः । तवायत्ना दृता तेन दक्षेण पुण्यकर्मणा ॥ तेन निःश्वास-
 संयुक्त आगतोऽस्मि त्वदंति क्रं ॥ ईश्वरेण विना किंचित् धर्मद्वार्यं न सिध्य-
 ति । अतोऽस्य विफलः सर्वः प्रयासः स्वमखं प्रति । तस्य तद्वाचितं श्रुत्वा न

तन्निथ्येति चिंतयत्। स क्रोधस्तदा जात ईश्वरो जगदीश्वरः। गौर्या च
 प्रार्थितो देवः। कृत्वा तन्नारदे रितं। तस्य यत्तस्य वाता र्थं देवदेव ब्रजाम्यहं। इ
 त्युत्काचलितारोषादीश्वरेण निवारिता। जगदीशानमस्तु न्यं ब्रजामिपि
 तृवेश्मनी। नारदेनाथ सहिता गणेशेनाथ संधुता। यज्ञार्थमागता चैव द
 क्षाद्रे शिवप्रिया। वक्रौ दृष्ट्वा वसो धीरां लज्जिता च शिवप्रिया। तिष्ठंति
 द्वारितां दक्षो न ददर्श महासती॥ स एमेकं च तिष्ठंति यदा दक्षो न पश्यति।
 तदैव चिंतितं गौर्या जीवितव्यं मया कथं। धाविता कुंडनिकटे हा हा हृत्वा च
 सानतः। हिसं वक्रौ तदा गौर्या शपं दत्वा सुदारुणं। दृष्ट्वा तच्च गणेशेन पा

शः परमुरुधतः॥ सुबोध्यसोतस्यार्थं गोर्थात्रार्थं गणधिपः॥ पाशेन बद्धा
 कतिचित्कोपानि हतवान्मुरान्॥ दहो एनोदिता देवा सर्वे धुधाय निर्ययुः॥
 ३ महद्युधमन्नन्नसहदेवैर्गणेशितुः॥ तं दृष्ट्वा नारदः शीघ्रं पुनः कैलासमा
 ययौ॥ निवेद्या मासचतुर्दशं सर्वमाश्वरं॥ तच्छ्रुत्वा स्थालया सज्जटां ब्रो
 पादुमापतिः॥ ततो जतोति विद्वटः पुरुषो रक्तलोचनः॥ सबन्धे महादेवं स्वा
 मिना स्नानं च देहि मे॥ वारुणं देति नामास्य दत्त्वा वा स्नानं समर्पयत्॥ दहयत्तु वि
 द्वातार्थं गच्छ वीराति सत्वरं॥ श्रुत्वा तदीश्वरं चः सर्वप्रमथसंहृतः॥ आययौ
 यत्तु सदनमस्तु ग्वहिषु निरुपन्॥ ततश्च द्रादयो देवास्तद्विधाय विनिर्ययुः॥ ह

एतत्पराजितास्तेन विदुताश्च दिशो दश। अनुधुतश्च तान् सोऽपि पूजो दंतप्रपात
 यन्। न गच्छने त्रेना सा च सरस्वत्या त्वहं नत। एवं विद्राव्य तान् सर्वो शिशो दहस्य
 चिच्छिदे। कृत्वैव यद्वा तं स आ जगाम शिवांतिकं। नमस्कृत्य पुरस्तस्थौ कर्तृ
 कार्यमिति ब्रुवन्। तथाप्यशांतकोपोऽस्य सात्वेति स्तान् चक्षुषा। प्रसादयितु
 मीशानां ब्रह्मविष्णुसमीपतु। नमस्कृत्य स्तूतान्यां प्रसन्नो भूत्वा शिवः। ना
 रदस्तुं वरश्चैव गतैः शिवमनोषयन्। प्रसन्नं वा द्यतं विप्रः शिरवांसं स्पृश्य पाणि
 ना। न तर्ह्यनारदस्तत्र तोषयन् धिक् शिवा। एतस्मिन्नं तरे ब्रह्मा विष्णुश्च प्रमथा
 धिपां व्यजिज्ञपत्तं दत्तादीन् कृपा दृष्ट्या विलोचय। कृतांगान् बुरूपं गान् मृता

संजीवयप्रनो॥ विलोकितास्तेदेवेन कृपाद्रष्ट्या विलोकिताः॥ प्रयादयसरदा
 अञ्जुवस्तत्प्रसादनः॥ उत्थितः पादयोर्मूलं पपोदहः पिनाद्विनः॥ अपराधं
 हप्रस्त्वेति पुनः पुनरुवाच ह॥ उत्थापितवरेण सोदहः पिनाद्वयालिना॥ उक्त
 अमापुनः कर्षीरेवमीशावमाननं॥ विचरस्वसुखेनेति नृयस्तं क्रोपन्ना विश
 त्॥ शशापचतदा गौरीं यद्दुर्विल्लकरं शिवः॥ मखेविद्धं कृतवती दहस्येषातत
 श्विरात्॥ तिर्यग्यो निसमापन्ना विवरिष्यति नृतले॥ ततो गौरीवजाषेनं॥ प्रणि
 पत्य सा दशिर्व॥ कथं यास्यामिति र्यत्कं नृतले वस्थितिः कथं॥ अन्यथा च न न
 विताशाप एव स्त्वयोदितः॥ क्रोदिलामधुरालापानवेयं नंदनेयतः॥ क्रोदिला

नां स्वरो रूपं नारी रूपं पतिव्रता ॥ विद्या रूपं कुरुपाणां स मा रूपं तपस्विनी ॥
अविरो देवच पुनः कुले महति जन्मनि ॥ नृयास्त्वमेव जन्तु चिन वियोगश्च मे
यतः ॥ वरयेत्कुलजं प्राक्तः कुरुपामपि वन्यद्रां ॥ दुःकुले च समुत्पन्नान् नृपान्
यते कुलं ॥ नदीपातयते कुलं नारीपातयते कुलं ॥ नदीनां चैव नारीणां स्वच्छं
दललिता गतिः ॥ ततस्तुष्टो महादेवश्च केशाय विमोचनी ॥ दशवर्षसहस्रा
ल्लिङ्गे विलारूपधारिणी ॥ नन्दने देवविपिते चरिष्यति ततः परं ॥ हिमाचल
सुता भूत्वा मत्त्रिया त्वमुपेक्ष्य सि ॥ देवानां तु यथा विष्णुः सहकारो महारुद्रः ॥
जं गावसर्वतीर्थानां तथा तिर्यक्षुद्रो विलः ॥ आयात्ते द्वौ पदाभ्यां तां द्वौ विलः

यास्तु सार्वनी । नदाया कुरुते नारी न सा वै धव्यमाप्नुयात् ॥ वसिष्ठ उवाच ॥
 एतदा कथा च माने तु गौरी सा को किला भवेत् । तत आदिशु विद्वैते प्रपितं
 को किला व्रतं । यानारी नैव कुरुते मोहा सा विधवा भवेत् । कुरुत्वमेतत्कल्या
 णि द्वी निमाले व्रतं नमं । कर्त्तिमालो वाच ॥ व्रथमा राध्यते गौरी को किला
 रूपधारिणी । विधानं ब्रूहि तद्विप्र त्वत्प्रसादात्करोम्यहं ॥ वसिष्ठ उवाच ॥
 को किला व्रत महात्म्यं विधानं च वदामिते । शृणु देवी प्रयत्ने नमंत्रैः पौरा
 णि द्वैर्युतं । मलमासे त्वत्किं तेषु धायाः समागते । आषाढ्यां पौर्णिमा
 स्यात्तु संध्या द्वालेद्युपस्थिते । सर्वज्येन्मासमेवं श्रावणे प्रवृत्तिर्यहं । स्ना

न करिष्ये नित्यं ब्रह्मचर्ये सितार्त्तं। जो ह्येन कंच न शय्यां करिष्ये प्राणिनां द
 यां। सो नाग्य धनधान्यादि प्राप्तये शिव तुष्टये। इति संकल्प्य विप्राग्ने नारी विप्र
 न्य एव च। प्राप्यानुज्ञां तु संवाद्य सामग्रीं स दत्तामपि। प्रत्यूषे च प्रतिदिनं दंत
 भावन पूर्वकं। नद्यां गत्वा पवावाप्यां तडागे गिरिनिर्जरे। स्नानं ब्रह्मदेवे
 शक्रो ब्रिले प्रीतयेत व। जले स्निग्धावने पुण्यं सर्वदेवजलाश्रये। स्नानं कु
 र्याद्भुती देवी सुगंधामलकैस्त्रिलैः। दिनाष्टकं ततः पश्चात्सर्वेषां ध्यापुनः
 पृथक्। वचापिष्टेन च स्नानं दिनान्यष्टौ समाचरेत्। तिलामलकपिष्टेन
 वचोषधियुतेन च। षट् दिनानि ततः स्नानं संपूर्णं प्रलज्जि शय्या। स्नात्वा

ध्यात्वा रविं तस्मै ह. घादध्यं प्रयत्नतः॥ आदित्यं तस्मै रवे ह्यर्कं सूर्यं दिवा क
 राग्रं तस्मै चरनं तस्मै च न्यं गृहाणाध्यं नमोस्तुते। सूर्याध्यं मंत्रः॥ कारयेत्को किलां
 देवीं सोवर्णं सर्वकामदां। शैव्यं चरणा योश्चैव नेत्रयोश्चापि मोक्तिकं। र
 लानि पंच पृष्ठे तु चूत वृहत्समाश्रिता। अथ वा तिलपिष्टेन को किलां पक्ति
 रूपिणी॥ निधाय ताम्नापात्रे तां पूजयेत्सु समाहितः॥ उपचारैः षोडशान्नैः
 थावनं निबोधमे॥ आवाहयामितां देवीं को किला रूपधारिणी॥ अव
 तारं कुरु घात्रं प्रसादं कुरु सुव्रते॥ आवाहनं। आगच्छ को किल देवी देहि
 मे विलवां छितं। चूत वृहत्समाहृतं ममेनं दनेवने॥ आसनं॥ तिर्थ

ज्योतिस्मृद्भूते को विलेकलकंठे । तिलपुष्पाक्षतैरर्घ्यं गृह्णात्वं नमोस्तु
 ते । अर्घ्यं ॥ आषाढस्यासिते पक्षे मेखवर्णस्वरूपिणी ॥ को विलेना
 मत्वं देवी स्नानार्थं प्रति गृह्यतां । स्नानी ॥ को विलेकलकंठे च माधवे म
 धुरस्वरे । वसंते वससे देवी वस्त्रं च प्रति गृह्यतां ॥ वस्त्रं ॥ श्रीखंडं च दर्शयि
 व्यंगी धार्घ्यं सुमनोहरं ॥ विलेपनं मया दर्शयिष्ये प्रति गृह्यती ॥ गर्भं ॥ हरि
 प्राकुं कुमद्व्येः को विलेकलकंठे । कुंकुमेनार्चिता सितवतः शान्तिं प्रयच्छ
 मे ॥ हरिद्रा ॥ कृष्णं शुक्लं च रक्तं च वासांसि विविधानि च । पीतसूत्रप्रदानेन प्रा
 तास्युः सर्वदेवताः ॥ वस्त्रयुग्मं ॥ माध्याह्ने निति पुष्पं ॥ वनस्पत्युद्भव इति

धूपं॥ आज्यं च वर्तिसंयुक्तमिति हापं॥ सर्वत्र ह्यसमायुक्तं रसेः सर्वैः समन्वि-
 तं॥ सर्वदेवसमाहारनैवेद्यप्रतिशुध्यतां॥ इति नैवेद्यं॥ कृष्णं डेनीलिवैरैश्च
 रवर्जैर्दाडिमीप्रलैः॥ चूतजंबीरजंबूश्रीप्रलैरामलकैस्तथा॥ द्राक्षाणादि-
 गवदरैर्मतुलिंगैः सशर्करैः॥ फलानि॥ नागवल्लीदलमिति॥ तांबूलं॥
 हिरण्येति दक्षिणं॥ प्रार्थना॥ त्रिन्ना निकंठस्तत्राणि दद्याद्वापि दिनेदि-
 ने॥ कुंकुमं पुष्पतांबूलमक्षताश्च दिनेदिने॥ कुर्यादेवं विधीं पूज्यावर्ण-
 नं च सुव्रते॥ विसर्जयेच्च पश्चात्तां सौवर्णां क्रोद्विलां यदि॥ यदा तु तिल-
 पिष्टस्य क्रोद्विला क्रियते तदा॥ कुर्यात्प्रत्यहमाह्वानं त्रिन्नायास्तु विस-

र्जनं। रम्यं वनं समागत्य श्रुत्वा को किल कृत्तितं। यदा न श्रूयते शब्द
 मुपवासां तु तद्दिने। को किले ब्रह्मवर्णे च सदा वासो वनेषु ते। सौ जा
 ग्यमनुर्लं देहि गृहाणां नमोस्तुते। विसर्जनमंत्रः॥ वैत्रयवनोत्पन्ने
 विंध्यपर्वतवासिनी। गच्छ गच्छ महादुर्गे स्वस्थाने नंदने वने। विसर्ज
 नी॥ रूपं देहि धनं देहि सर्वसौख्यं च देहि मे। पुत्रा देहि यशो देहि सौभाग्यं दे
 हि संपदः। इत्युक्त्वा च ततः पश्चादधिविधानेन सुव्रती। नक्तनो जी न वेत्त्यर्थ
 यावन्मासः समाप्यते। मासांते ताम्रपात्रे तु को किलां स्वर्णनिर्मितां। वस्त्र
 धान्यगुडैर्युक्तां श्रावण्यां कुंडलं तथा। दद्यात्सदस्त्रिणां चापि दैवज्ञेवापुरोहि

ते। एवमावाढ मासस्य द्वै विध्ये समुपस्थिते। सधवा विधवा वापियानारी को कि
 ला ब्रतं। करोति सप्तत्रिंशानि सौभाग्यं लभते तु सा॥ मृता गौरी पुरियाति विम
 ने नार्कते जसा॥ जगवानुवाच॥ एतद्भूतं वसिष्ठे न मुनिना कश्चित् पुरा। तथा
 कृतं तु तत्पार्षसमस्ती कीर्त्तिमालया। तस्याश्च सर्वं निष्पन्नं वसिष्ठ वचनं य
 य॥ एवं यान्वापि कौंतेय को किला ब्रतमुत्तमं। करिष्यति ततस्तस्याः सौभा
 ग्यं च न विष्यति। अथा णोद्धोपदास्या तां को किला ब्रतमाचरेत्॥ न करोति
 यदानादी व्याजानवतिका नने। एकतः सर्वदानानि को किला ब्रतमेकतः॥
 कृतं पुरा श्रूयति श्रुत्वा पितृनिरादरात्॥ अहल्यया च सा स्नात्वा श्र

चिताशापमुक्तये। अरुंधत्या सह स्नात्वा पूजिता को किलानृपः। स्नानया पूजि
 ता सा वि सर्व कामार्थ सिद्धये॥ गौतम्यां दंडकारण्ये स्नानं कृत्वा यथा विधि।
 नलान्वेषणं कामाय दमयंत्या च पूजिता॥ रुक्मिण्या च ततः स्नात्वा पूजिता
 को किला शिवा। विष्णोः पत्न्युरवाप्त्यर्थं तच्छ्रुत्वा तं न संशयः॥ कुचेनामलिना
 रानापरं र्म रता तथा। एवं बंध्या का क्व बंध्या विवत्सामृतवत्सका। सर्वा स्नाः फ
 लना जस्युर्ब्रत स्यात्प्रभावतः॥ आयुशोऽप्यस्यैश्वर्यं सुखं वृद्धि यशः प्रज्ञा।
 सो जायं सुहृदं रूपं नारी प्राप्नोति नान्यथा। एतद्भूतं मया द्रव्याती क्रायं वारत्रयं
 नृप। तृतीयांते च विधिवत् कार्यमुपापनी शुभं। एकस्माज्जायते द्व्यद्वितीया

५७
 १
 धर्मते सुतान् । तृतीयाञ्चापि सो जाय्यं प्राप्नुयात्तात्र संशयः ॥ इति वारहेके
 किलाव्रतं ॥ अथोद्यापनं ॥ उद्यापनविधिं ब्रूहि ब्रतस्यास्य मम प्रज्ञो । येन वि
 ज्ञानमात्रेण सो जाय्यं च मविष्यति ॥ आवल्यां पौर्णमास्यां तु शुक्लपक्षे
 विशेषतः । द्वितीयायामेकनक्षत्रं दंतधावनपूर्वकं । उपवासस्य नियमं क
 र्तुं ब्रतपरायणं । तृतीयापुंल्यफलदामध्याह्ने समुपोषिता । आवलेशु
 ऋद्धितीयायामेकनक्षत्रं कृत्वा तृतीया मुपोषयेदिति । पौर्णमासी काला
 कालांतरं ॥ उपलिप्य शुचौ देशे मंडलं तत्र कारयेत् । अष्टदलं लिखेत्
 घृत्तुं शुक्लं च न द्रव्यं । ब्रह्मशी वारिपूर्णं च पंचदलं समन्वितं । तस्योपरि

॥ ६ ॥

न्यसेत्पात्रं शर्पवं धैव विंशतिः॥ सप्तधान्यं नृतीपात्रं प्रस्थेनैकेन पूरयेत्॥ त
 द्वावेतदध्वं वाकुडवेनाथ नारद॥ ऊर्णपिष्टं कृत्वा वलं युग्मं दद्यात्प्रशक्तितः॥
 तस्योपरि न्यसेद्देवीको विलां पूर्ववत्तदा॥ अन्नगंधप्रदानेन धूपदीपप्र
 दानकं॥ नैवेद्यं मोदवाधं च पक्वान्नं सवर्तं बहु॥ अर्घ्यं चैव प्रदातव्यं तां ब्रह्म
 फलमुत्तमं॥ राज्ञो जागरणीं द्रायं वाधनृत्यप्रचृतिर्ब्र॥ पूजिता एकचित्तेन प्र
 लं प्राप्नोति वासुधै॥ प्रजाते विमले जाते स्मार्तं कृत्वा विधानतः॥ पूजयेद्दि
 धिवद्देवीं होमं च विधिबद्धिजः॥ तिलचंपकपुष्पैश्च नंदुलेर्हृतपायसेः॥ अ
 ष्टोत्तरशतं कृत्वा दुर्गामंत्रेण वैदिकैः॥ को विलाप्रीतये ब्रह्म न व्याहृतीनां श
 तत्रयं॥ ब्राह्मणं ज्ञेयं तस्यात्तपलीनां शर्पं च च॥ अशक्तो ह्येकमुग्मी च

जो जये चतुर्थाशुतं ॥ त्रिस्त्रिंशत्प्रदानाया कारिका पंचमेव च । मोदकाश्च सस
 त्राश्च वंशपात्रसमन्वितः ॥ कुरुवर्णसमायुक्ताय कान्तं च प्रपूरयेत् । सर्वो
 पस्त्ररसंयुक्तं स्त्रिः स्त्रीः स्य च प्रदापयेत् । आचार्यं पूजयेत् प्रत्न्या गां संकृत्वा
 च सवत्सराः ॥ उपान होतया शय्या चामरं च मेव च ॥ मुद्रिका कर्णवेष्टो च
 चंदनं कुसुमानि च । सर्वे दद्याद्विजे द्राय सपत्नी द्राय नारद । दाय मे द्विधि
 वत्सर्वं ब्राह्मणाय कुटुंबिने । व्रतो पदिष्टे दानं च जोजनं च सदहिणी । एवं
 या कुरुते राजनः को विला व्रतमुत्तमं । सर्वं शान्तो तिस्रो जाग्यं पुत्रधान्य
 धनानि च । ततो जुंजी तनैवेर्धं पुत्रपोत्रैः समन्वितः । को विले पूजिता
 गच्छ विधिवत्सर्वं ब्राह्मणे । ब्राह्मणे को विला देवी सौवर्णं सर्वं ब्राह्मणं । रोष्य

चरणं च नृत्तं च विज्ञानेन नृत्तमौक्तिकं। पंचरत्नानि पृष्ठे च नृत्तं च समा-
 श्रिता। एवं तं च यथा पूज्या यथा कृत्वा च शनैः शनैः। विज्ञेयं चार्थिना ल-
 द्धम्। सत्त्वं च विदंश्च एतत्। महाक्रममवाप्नोति महामाया प्रसादतः।
 इति नारदीये क्रौञ्चिलान्नतो घापनं स्मार्त्तम्॥ संवत् १८५८ ना प्रथम
 मास्य पक्षे शुद्ध पौर्णमासी तिथि ति॥ काश्यां त्रि। कल्याणं त्रि। गङ्गाधरं त्रि।
 त्रि। गङ्गाधरं त्रि। सविता दत्तस्येदं पुस्तकं॥

११

१५

११११